

Kas ir latvānis?

Publicēts: 28.10.2020.

Kas ir invazīvs augs?

Pasaulē un kādu laiku arī Latvijā tiek minēts salīdzinoši jauns jēdziens „invazīva suga”. Rodas jautājums, ko tas nozīmē, kas ir šī invazīvā suga un ko šis vārdu salikums ietver. Invazīvs tiešajā tulkojumā no angļu `invasive` nozīmē agresīvs, uzbrūkošs. Invazīvas sugas ir tādas sugas, kas, ievestas svešā vidē, kļūst agresīvas – izkonkurē vietējās sugas un strauji pārņem teritoriju. Šādas sugas var būt gan starp augiem, gan dzīvniekiem. Visplašāk zināmais piemērs ir Austrālijā ievestie truši, kas strauji savairojušies. Tos mēģina apkarot, bet nesekmīgi. Lai gan sākotnēji ievada tikai 6 trušus, šobrīd to populācija ir sasniegusi 100 miljonus. Tie iznīcina dabisko floru un faunu. Pasaulē invazīvo sugu ietekmes mazināšanai un to radīto negatīvo seku novēršanai tiek tērēti miljoni. Austrālijā trušu apkarošana ik gadus sagādā vietējai ekonomikai zaudējumus 370 miljonu USD apmērā. (*ANO Attīstības programma, Pārskats par tautas attīstību 2001*).

Invazīvo augu suga Latvijā Augu Aizsardzības likumā definēta kā Latvijas dabai neraksturīga suga, kura apdraud vietējās sugas un dzīvotnes vai rada ekonomiskus zaudējumus, kaitējumu videi vai cilvēka veselībai.

Šāda suga Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs ir Sosnovska latvānis (turpmāk - latvānis) *Heracleum sosnovskyi* Manden. Tā ir pie *Apiacea* dzimtas piederoša suga, kuras zieds atgādina milzīgu dilli, bet lapas līdzinās rabarbera lapām. Latvānis rada specifisku anīsa vai fenheļa smaržu. (Foto no A. Bērziņa personīgā arhīva).

Ar latvāni invadēto teritoriju skaits dubultojas katrus 14 gadus. Invazīvais Sosnovska un tam līdzīgie, invazīvie, tādus pašus apdegumus veidojošie- Mantegaca un Persijas latvāni sastopams Igaunijā, Eiropas daļā Krievijā, Somijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā, Baltkrievijā, Ukrainā, Vācijā, Anglijā, Francijā, Ungārijā un citur. Tādēļ, apceļojot Latviju un citas valstis, nepieciešams uzmanīties ne tikai no Sosnovska, bet arī no Mantegaca un Persijas latvāņiem.

Ciņa pret šo invazīvo augu uzsākta valstiskā līmenī arī citās valstīs, piemēram, Igaunijā un Anglijā.

Kāds ir latvānis?

Latvānis ir no 2 līdz 4 metrus augsts daudzgadīgs monokarps augs ar lapas plātņi, kas var būt pat līdz 1,5 m gara. Monokarps nozīmē to, ka augs uzzied, nogatavina sēklas un aiziet bojā. Tātad, ja augs ir sācis ziedēt, nedrīkst tam ļaut nogatavināt un izsēt sēklas. Ja tas izziedējis, „domājot”, ka savu misiju ir veicis un savairojies, latvānis pats atmirst. Tādēļ pēc applaušanas, lai neatļautu latvāņiem izplatīties tālāk, nepieciešams sadedzināt ziedkopas. Šāds radikāls pasākums nepieciešams latvāņa izteikto vairošanās spēju dēļ. Attēlā ir redzams, kā latvāni ienāk mežā, kur tos ir ļoti grūti apkarot (A. Oļukalna foto).

Latvānis vairojas ar sēklām, kuras attīstās no baltiem vai viegli rozā ziediem ar dzeltenu vai zaļganu nokrāsu. Ziedi sakārtoti čemurā, kas var sasniegt līdz 50 cm diametrā. Šajā čemurā var būt līdz pat 100 tūkstošiem ziedu. Latvijā labos apstākļos latvānis var sākt ziedēt 60. – 75. dienā pēc veģetācijas atjaunošanās. Agrā ziedēšana (no jūnija līdz augustam, atkarībā no laika apstākļiem un augšanas zonas) nodrošina garu veģetācijas periodu un sekmīgu vairošanos. Sekmīgu vairošanos nodrošina arī tas, ka augs ir svešapputes, bet var notikt arī pašappute, kā arī lielais sēklu skaits – apmēram 20 tūkstošiem un vairāk. Augs pēc noziedēšanas veido eliptiskas formas ~1 cm garas sēklas. Sēklas ienākas augusta beigās vai septembra sākumā (laika posms atkarīgs no klimatiskajiem apstākļiem). Latvāņa veiksmīgo invāziju nodrošina sēklu ilgā dzīvotspējas saglabāšanās (3 – 6 gadus). Augsnē atrodamo sēklu skaits uz 1 m² var būt līdz 12 000 sēklu. Visas dzīvotspējīgas sēklas nedzīgst, jo augi konkurē savā starpā, tiem nepieciešami resursi attīstībai (gaismā, ūdens). Latvāni nerada arī ziedus, līdz nav sakrāts pietiekami daudz barības vielu un augam nav optimāli augšanas apstākļi. Rezultātā to dzīves ilgums var palielināties no 2 līdz pat 12 gadiem. Tik ilgi augs spēj dzīvot, jo

stresa apstākļos uzkrāj rezerves barības vielas. Attēlā ir redzamas latvāņu sēklas.

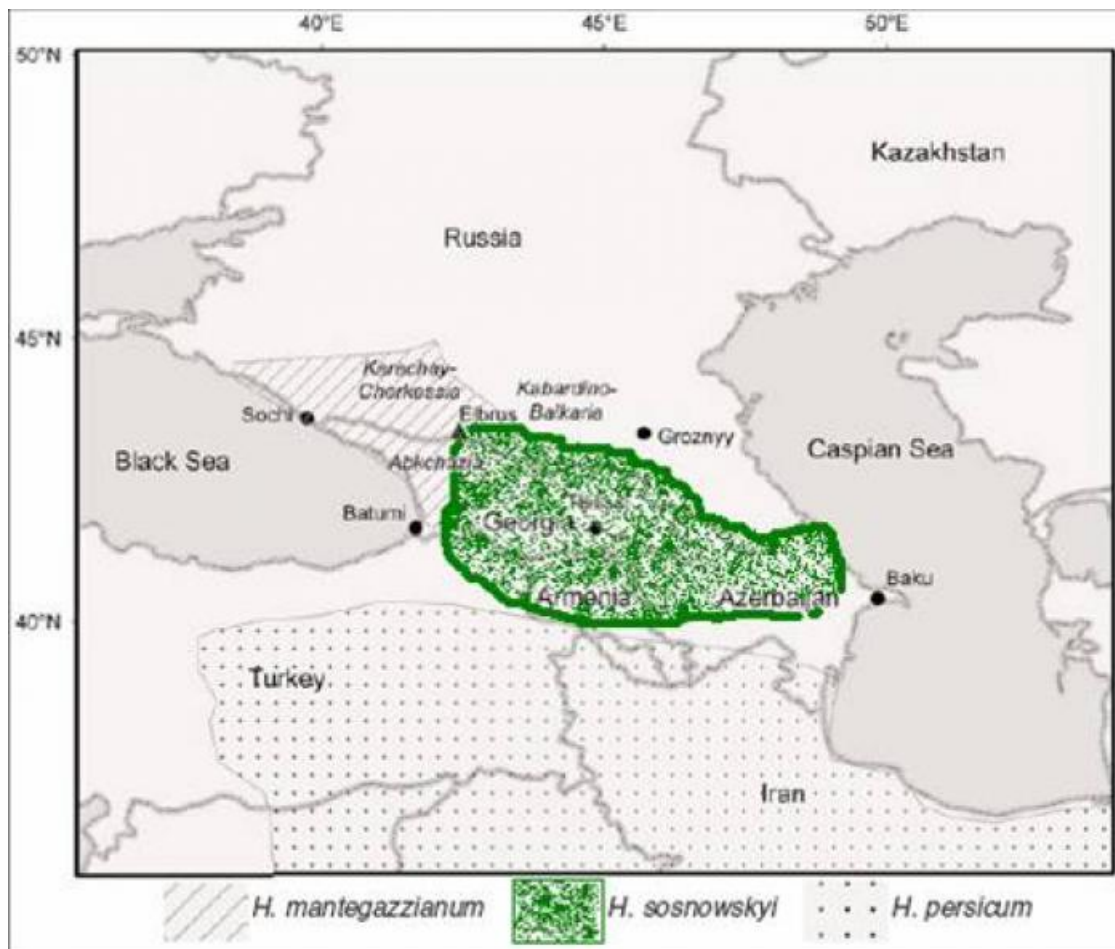

Latvāņa stumbra diametrs, kas notur šo čemuru, var sasniegt apmēram 8 cm. Augam ir labi attīstīta vārpstveida sakņu sistēma, kas nodrošina veiksmīgu resursu izmantošanu un nodrošina pārsvaru konkurences apstākļos ar citiem augiem.

Latvāņi ir salizturīgi, kā arī gaismas prasīgi, tie absorbē līdz 80% gaismas, sadīgst agri pavasarī pirms citu augu attīstības sākuma, arī šādi nodrošinot priekšrocības augu vidē. Augs ir ne tikai gaismprasīgs un līdz ar to konkurētspējīgs (izkonkurē citas sugas), bet arī salizturīgs, spēj izturēt bez sniega -25°C , bet zem sniega -45°C .

Kā latvānis ir nokļuvis Latvijā un kur sastopams?

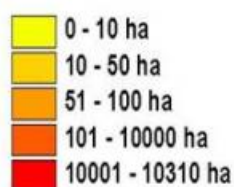
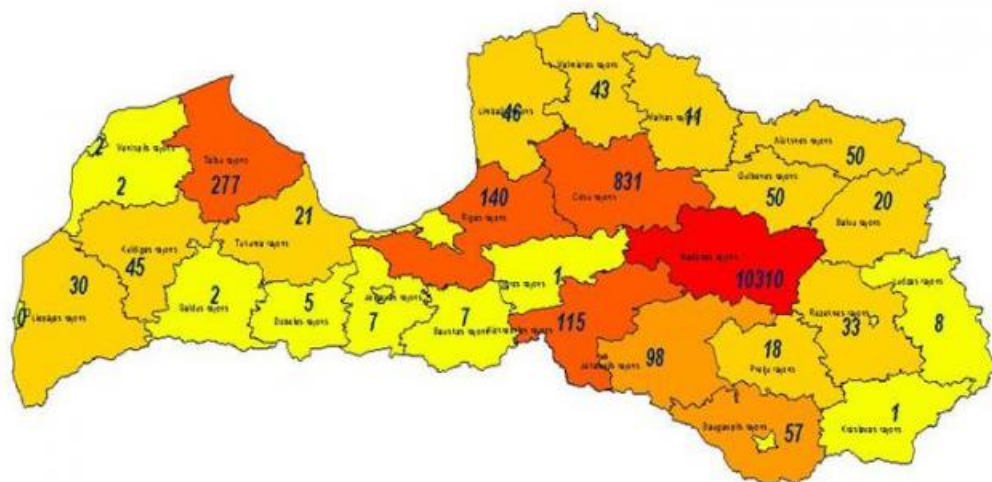
Divdesmitā gadsimta 40.gadu beigās un 50.gadu sākumā Latvijā ievests kā perspektīvs lopbarības augs. Par perspektīvu uzskatīts, jo, vairākas reizes pļaujot, ražība Latvijā varēja sasniegt 800 – 900 c/ha. Zaļā masa saturēja daudz ogļhidrātu un olbaltumvielu, bet maz kokšķiedru un tika izmantota, atjaucot ar rudzu salmiem, kas citādi netika izmantoti. Latvānis sēts arī bitēm kā medusaugs.

Latvijā latvānis ir plaši izplatījies pamestās zemēs, lauksaimniecībā izmantojamās zemēs, traucētos, antropogēni ietekmētos biotopos, kā arī urbanizētos apgabalos, atklātās platībās, krūmos, mežos, ceļmalās, grāvmalās un ap upēm un cita veida ūdenstīlpēm, ar kuru palīdzību latvānis efektīvi spēj izplatīt sēklas plašā teritorijā. Izņēmums varētu būt vienīgi platas, dziļas upes ar stāviem krastiem, kur latvāņa sēklām nebūtu iespēju aizķerties un rast vietu augšanai. Strauju izplatību veicina latvāņa lielais sēkļu daudzums, cilvēka darbība, arī satiksme, augsnes pārvietošana, dzīvnieku un putnu transports.

Attēlā kartē ir redzama latvāņa izcelšanās (P. Pyšek). Latvāņa izcelsmes vietā Kaukāza reģionā latvāni dabiski no vienas puses ierobežo kalni, bet no otras puses biezi boreāli meži. Latvijā tam šādu ierobežojumu nav, tādēļ latvānis strauji izplatās un samazina bioloģisko daudzveidību, rada ekonomiskus zaudējumus, kā arī pasliktina rekreācijas resursu kvalitāti (samazina ainavas vizuālās vērtības) un rada apdegumus. Pēc zinātnieku grupas, kuras vadītājs bijis Andris Bērziņš, Latvijas Lauksaimniecības universitātes asociētais profesors, pētījumiem, latvānis palielina aizņemto platību par ~ 10 % gadā, tādējādi palielinot latvāņu apkarošanas izdevumus un apdegumu gūšanas risku.

Attēlos ir redzama latvāņu izplatība Latvijā pa reģioniem, pēc 2002.g. aptauju datiem.

Rajons	ha
Madonas	10310
Cēsu	831
Talsu	277
Rīgas	140
Aizkraukles	115
Jēkabpils	98
Daugavpils	57

Alūksnes	50
Gulbenes	50
Kuldīgas	45
Valmieras	43
Rēzeknes	33
Liepājas	30
Tukuma	21
Balvu	20
Preiļu	18
Valkas	11
Ludzas	8
Jelgavas	7
Bauskas	7
Dobeles	5
Limbažu	46
Saldus	2
Ventspils	2
Krāslavas	0,2
Ogre	0,03
KOPĀ	12225